

Інститут педагогіки НАПН України
Інститут педагогічних наук Республіки Молдова
Резекенська академія технологій (Латвія)

Міжнародна науково-практична конференція

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА:

навчально-методичне
забезпечення
освітнього процесу
в умовах
воєнного часу

збірник тез
доповідей

14 вересня
2022 року

УДК 371.671.(082)
П 78

*Затверджено до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 12 від 31.08.2022)*

Редакційна колегія:

Топузов О. М., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, віцепрезидент НАПН України, директор Інституту педагогіки НАПН України, м.Київ, Україна (голова)

Головко М. В., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогіки НАПН України, м.Київ, Україна

Засєкіна Т. М., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогіки НАПН України, м.Київ, Україна

Арістова Н. О., доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці Інституту педагогіки НАПН України, м.Київ, Україна

Ладоня К. Ю., доктор філософії в галузі філології, завідувач науково-організаційного відділу Інституту педагогіки НАПН України, м.Київ, Україна

Проблеми сучасного підручника: навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного часу : збірник тез доповідей / [ред. кол.; голов. ред. – О.М.Топузов]. [Електронне видання] – Київ : Педагогічна думка, 2022. – 388 с.
<https://doi.org/10.32405/978-966-644-616-2-2022-390>

ISBN 978-966-644-616-2

У збірнику публікуються тези доповідей учасників конференції "Проблеми сучасного підручника: навчально - методичне забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного часу", що відбулась 14 вересня 2022 року.

Збірник призначено вченим, дослідникам проблем підручникотворення та авторам підручників, викладачам навчальних дисциплін, вчителям і всім зацікавленим у створенні якісної навчальної книги.

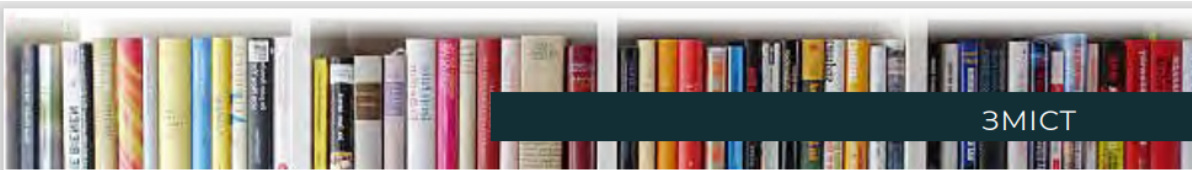

ЗМІСТ

Секція І. СТРАТЕГІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бабовал Надія, Бабовал Діана Надання освітніх послуг в умовах воєнного стану	16
Гнепа Ольга Використання технології розвитку критичного мислення під час дистанційного навчання.....	19
Горіховський Максим, Оганесян Валерік Проблематика викладання економічних дисциплін в умовах війни у закладах фахової передвищої освіти.....	22
Гриневич Лілія Пріоритети реформування шкільної освіти України в умовах війни.....	24
Джурило Аліна До питання про європейську освітню інтеграцію України в умовах війни: підвищення якості та справедливості	28
Калініна Людмила, Лісова Наталія Культурологічно-ціннісний дискурс людиноцентристського розвитку закладів освіти	30
Локшина Олена Переосмислення візії і формату функціонування освіти в умовах війни: орієнтири міжнародних організацій та український контекст.....	34
Лукіна Тетяна Освітні потреби здобувачів загальної середньої освіти: актуалізація в умовах війни.....	36
Максименко Оксана Освіта школярів-біженців у ЄС.....	39
Новосолова Валентина Особливості використання методу вправ в умовах війни на уроках навчання української мови.....	41

Онаць Олена, Попович Лідія, Данко Антоніна Партнерська взаємодія держави і громади в управлінні закладом освіти	44
Онаць Олена Аспекти державно-приватного партнерства в управлінні закладами загальної середньої освіти	47
Онопрієнко Оксана Результати вивчення досвіду організації освітнього процесу в початковій школі під час війни (контекст використання навчально-методичної літератури).....	50
Піддячий Микола Формування в учнів здатності гармонійного розвитку в умовах війни на засадах STEM-освіти	53
Попович Лідія, Данко Антоніна Проблема державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії у посібнику для керівника.....	56
Прохоренко Олексій, Люлькова Юлія Тенденції розвитку педагогічної взаємодії в умовах воєнного стану	59
Пушкарьова Тамара Освітня технологія інсайту в умовах запровадження воєнного стану	61
Радкевич Олександр Оцінювання результатів навчання здобувачів загальної середньої освіти із застосуванням мобільних пристроїв.....	65
Трубачева Світлана, Мушка Оксана Особливості цифровізації навчально-методичного забезпечення освітнього середовища закладу загальної середньої освіти	69
Чижевський Борис Нормативно-правове підґрунтя формування правової культури керівника закладу загальної середньої освіти	72
Секція II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
Барановська Олена, Організація групової роботи на основі запитань та завдань підручника як спосіб компенсації освітніх втрат учнів початкової школи.....	76

Безуглий Віталій, Лисичарова Галина Напрями оновлення змісту географічних курсів для потреб загальної середньої освіти.....	79
Надія Бібік Проблема використання гри в навчанні молодших школярів	82
Бондаренко Неллі Підручник у когнітивному просторі турбулентного інформаційного середовища.....	84
Боть Людмила Формування національної свідомості під час тестування з української мови	88
Вашуленко Оксана Модернізований зміст і методичний апарат підручників літературного читання як засіб формування читацької і комунікативної компетентності учнів початкових класів.....	89
Вашуленко Ольга, Сердюк Елла Оцінювання результатів навчання математики учнів гімназії	93
Величко Людмила Навчальні матеріали з хімії в контексті воєнного стану	95
Видайчук Тетяна Історико-лінгвістичне коментування у процесі вивчення української мови в школі	97
Виткалов Сергій, Виткалов Володимир, Гоцалюк Алла Методичне забезпечення навчального процесу спеціальностей напряму 02 «Культура і мистецтво» у ЗВО гуманітарного спрямування в контексті розробки нових підручників	99
Волошена Вікторія Сучасні проблеми та перспективи навчання геометрії у школі	103
Людмила Галаєвська Науково-методичні засади використання методу проєктів у навчанні української мови	105
Глушко Оксана Компетентнісний підхід в умовах реформування загальної середньої освіти в Латвії.....	109

ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНЕ КОМЕНТУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ

Видайчук Тетяна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Факультет української філології, культури і мистецтва
Київський університет імені Бориса Грінченка

✉ t.vydaichuk@kubg.edu.ua

Знання історії рідної мови потрібні кожній грамотній людині. Саме воно дає можливість усвідомлено підходити до питань правопису, граматики, слововживання, тобто до компетентного користування сучасною українською літературною мовою, сприяє поступовому формуванню знань про становлення та розвиток рідної мови, увиразнює формування національної ідентичності.

На нашу думку, особливе місце у шкільній практиці навчання української мови мають посідати два типи історико-лінгвістичних коментарів, а саме фонетико-орфографічний та лексикологічний.

Фонетико-орфографічні історичні коментарі. Основний принцип орфографії української мови – фонетико-морфологічний. Якщо правопис слів за фонетичним принципом школярі швидко опановують (пишуть, як вимовляють і як чують), то з виявами правопису за морфологічним принципом учням потрібна допомога вчителя, підручника чи іншої довідкової літератури. За морфологічним принципом правопис встановлюється на основі споріднених морфем у словах, або орфографічну структуру таких слів треба запам'ятати. Тобто правописна компетентність в останньому випадку досягається шляхом поступового та послідовного заучування, що сьогодні видається дещо застарілою методикою. У такому випадку особливого значення набувають знання вчителя з усіх розділів історичної граматики. Історична фонетика та історична лексикологія прислужаться поясненню сучасної орфографії та правопису, а чимала кількість слів отримають можливість перевірки написання.

Наприклад, відсутність орфографічного спрощення в окремих числівниках можна пояснити через їхню етимологію: *шістнадцять* < *шість на десяти* (буквально «шість зверху на десяти»), *шістдесят* (буквально «шість десятків»). Наголошення числівників другого десятка *одина́дцять*, *двана́дцять*, *трина́дцять*, *чотирна́дцять*, *п'ятна́дцять* тощо теж підпорядковане буквальному значенню «скільки зверху **НА** десяти». Відповідь на запитання: чому у складних назвах міст *Бориспіль*, *Тернопіль*, *Крижопіль*, *Маріуполь*, *Мелітополь*, *Севастополь*, *Сімферополь* друга частина пи-

шеться по-різному? – теж лежить у площині етимології. (У назвах *Бориспіль*, *Тернопіль*, *Крижопіль* друга частина – давнє слов'янське слово *поле* (*пілья*), в якому звук [о] змінився на українському ґрунті у закритому складі на звук [і]. Назви *Маріуполь*, *Мелітополь*, *Севастополь*, *Сімферополь* грецького походження, друга частина цих слів – від грецького *polis* – місто, тож чергування в цих словах не відбувається). Пояснення того, що у словосполученнях *Андрієвого брата* та *Андріївський узвіз* один і той самий прикметниковий суфікс пишеться по-різному, теж історико-фонетичне. (Це зумовлено історичним чергуванням голосних *о*, *е* – *і* в закритих і відкритих складах: у слові *Андрі-є-во-го* склад зі звуком [е] відкритий (закінчується голосним), тому в ньому закономірно виступає [е] (графічно *є*), а в словах *Ан-дрі-їв*, *Ан-дрі-їв-ський* склад закритий (закінчується приголосним), тож звук [е] чергується з [і] (графічно *ї*).

Лексикологічні історичні (етимологічні) коментарі. Привертання уваги учнів до первісних значень слів значно розширить рівень їхньої соціокультурної і лінгвістичної свідомості, мовного чуття. Школярам, приміром, буде цікаво дізнатися, що слова *стіл* і *стеля* історично пов'язані з дієсловом *стелити*, а *підкуватися* і *печаль* – з дієсловом *пекти*; що слово *пиво* походить від *пити*, а *жир* – від *жити*; слова *ректи*, *урок*, *вирок*, *пророк*, *отрок*, *наврочити* – спільнокореневі і пов'язані з давнім дієсловом *ректи* («говорити, промовляти»); натомість *метр* «одиниця довжини», *метр* «наставник, майстер своєї справи» і *метро* абсолютно не пов'язані та мають різне походження; що *скромний* буквально означає «той, що стоїть біля краю», *сніданок* – «те, що з їжі залишилося у цей день на завтра», *пролетар* – «незможний багатодітний батько». Подібних цікавих фактів учитель-словесник у етимологічному словнику може знайти чимало. На їх основі може запропонувати проблемні, пошукові та ігрові завдання, забезпечивши тим самим функціональність навчання через мотиваційний, мовний, мовленнєвий, діяльнісний, соціокультурний та рефлексійний складники. Безумовно ці факти пробуджують інтерес до української мови, привчатимуть цінувати її як національний скарб.

Звернення до розглянутих вище аспектів історії мови (фонетики, лексикології) у їхньому зв'язку з матеріалом, який вивчається у школі, дасть змогу учням зануритися у глибини рідної мови, тонко відчувати її різні нюанси, сприятиме розвитку логічного та асоціативного мислення, усвідомленню національної ідентичності.

Список використаних джерел

- Видайчук, Т. (2022). Аспекти історії української мови як засіб формування національної ідентичності та історичної пам'яті. *Український педагогічний журнал*, 2, 48–63. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-48-63>
- Мельничук, О. (1982 – 2012). *Етимологічний словник української мови: В 7 т.* Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка. <http://resource.history.org.ua>
- Остапченко, О. (2018). *Українська мова в грі: проблемні завдання, конкурси, змагання, цікаві факти, тести, квести.* Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27069/>
- Селігей, П. (2012). Від коренів слів до кореня істини. <https://www.historians.in.ua/index.php/en/ukrayinska-mova/327-pylyp-selihei-vid-koreniv-sliv-do-korenya-istyny>